

Stefan S. Mokuljski

MOLLIJER

*D*EVOLUTA

Stefan Stefanović Mokuljski

MOLIJEK

preveo
Ljubomir Prokić

Beograd, 2016.

Naslov originala:
Стефан Стефанович Мокульский
МОЛЬЕР

PROLOG

Klasičnu tragediju stvorio je Kornej, a klasična komedija tvorevina je Žana Batista Molijera (Jean Baptiste Molière, 1622—1673). Istina, mnogi veliki francuski pisci XVII veka (Kornej, Rasin, Lafonten, Skaron, Sirano de Beržerak, Rotru, Kino) ogledali su se s vremena na vreme u oblasti komedije. Međutim, jedino je Molijeru pošlo za rukom da stvori istinski realističnu, pravu komediju, koja kipti radošću, optimizmom, zdravim plebejskim humorom, a u isto vreme komediju vanredno duboku, bogatu visokom filozofskom sadržinom, komediju koja stoji na visini najnaprednijih ideja njegove epohe.

Pravo prezime velikog francuskog komediografa, koji se proslavio pod glumačkim pseudonimom Molijer, bilo je Poklen (Poquelin). Potiče iz porodice zanatlija koji su u toku nekoliko vekova bili članovi tapetarsko-dekoraterskog ceha. Porodica Poklen živela je najpre u provincijskom gradiću Bove, a zatim od kraja XVI veka u Parizu, gde je Molijerov deda otvorio tapetarsku radionicu i trgovinu. Molijerov otac razvio je taj posao i kupio titulu dvorskog tapetara, koja mu je donela zvanje „kraljevskog komornika” (valet de chambre du roi) i uvela ga u sastav dvorske posluge.

Kao sin uglednog trgovca, Molijer je dobio odlično obrazovanje. Vaspitao se u jezuitskoj školi, u Klermonskom koležu, gde je temeljno naučio latinski, tako da je slobodno čitao u originalu antičke rimske pisce. Čak je preveo na francuski spev antičkog materijalističkog filozofa Lukrecija *O prirodi stvari* (*De rerum natura*). Teško je odrediti vreme tog prevoda. Molijer ga je kasnije uništio. Sačuvano je samo nekoliko stihova koje je uneo u monolog Elizante u *Mizantropu* (čin II, pojava 3).

Molijerovo zanimanje za spev atomiste Lukrecija obično se objašnjava uticajem koji je na njega imao Gasendi, koji je u Fran-

cuskoj obnovio antički atomizam¹. Po predanju, Molijer je zajedno sa Siranom de Beržerakom uzimao kod Gasendija privatne časove iz filozofije, u kući bogatog zakupca Luilijea, oca njegovog prijatelja, pesnika Šapela. Ovo predanje treba odbaciti, jer je Šapel slušao Gasendijeva predavanja 1650. godine, kada je Molijer već kao glumac putovao po provinciji. Time ipak ne postaje bespredmetno pitanje o nesumnjivom uticaju Gasendijeve filozofije na Molijera.

Po završetku Klermonskog koleža (1639) Molijer je na Orleanskom univerzitetu položio ispit za zvanje licencijata prava. To zvanje davalo mu je mogućnost da postane advokat. Ali pravnička karijera privlačila ga je isto toliko malo koliko i očev zanat. Osećao je da je pozvan za pozorište, kojim se oduševljavao još od detinjstva. Ne obazirući se na tada rasprostranjene predraščude protiv glumačkog poziva, rešio je da postane glumac. Okupio je 1643. godine pozorišnu družinu, koja je dobila zvučan naziv „Slavno pozorište” („Ilustre-Théâtre”). To pozorište životalilo je skoro dve godine, podnoseći sve vreme materijalne teškoće, jer nije davalo dobre komade i jer nije imalo dobre glumce. U jesen 1645. godine „Slavno pozorište” je prestalo da postoji.

Kada se trupa rasturila, Molijer je pošao da traži sreću u provinciji, pridruživši se trupi putujućih komedijanata na čelu sa starim glumcem Šarlom Difrenom. Za Molijera je počeo period lutanja po provinciji, koja su ispunila trinaest godina njegovog života (1645—1658). Te godine lutanja bile su za njega surova škola života i umetničkog majstorstva. Tokom lutanja dobro je upoznao narodni život i život provincijskih gradova Francuske, što se ogleda u mnogim njegovim komedijama (na primer u komedijama *Don Žuan*, *Silom lekar*, *Gospodin De Pursonjak*, *Grofica D’Eskarbanja*). Radeći u provinciji u vreme Fronde¹, iskusio je sve divote neobezbeđenog i bespravnog života putu-

¹ Građanski rat u Francuskoj za vreme maloletstva Luja XIV (prim. prev.).

jućih glumaca XVII veka. Iskusio je i hladnu ravnodušnost provincijskog gledaoca, i nemilosrdno nadmetanje mnogobrojnih glumačkih trupa, i neblagonakloni stav mesnih vlasti, koje su zabranjivale predstave pod svakojakim izgovorima (na primer, pozivajući se na skupoću hleba). Pod tako teškim uslovima očvrstnuo je Molijerov glumački talenat, i on je u provinciji našao svoj pravi poziv, prelazeći na prikazivanje komičnih uloga. Novi rod glume ubrzo je stvorio Molijeru takav glas da je 1650. godine smenio Difrena u vođstvu trupe.

Pošto je stao na čelo trupe, pre svega se postarao da joj stvori samosvojni lik. Ali takav lik pozorišta određivao se u to vreme prema tome da li je ono imalo sopstveni repertoar, kojim se razlikovalo od drugih pozorišta. Više puta putovao je u Pariz zbog repertoarskih novina (na primer 1651. godine), ali uglavnom bez ishoda. Tada se rešio da se sam lati pera, kako bi svoju trupu izveo iz repertoarske krize. Upravlajući se prema ukusu narodnog gledaoca, koji je odgovarao njegovim ličnim stvaralačkim stremljenjima, nije se okrenuo tragičnom, nego komičnom književnom rodu. U toj oblasti nije imao takmaca i njegova trupa ubrzo se istakla kao prva u provinciji.

U početku nije pisao prave komedije. Skicirao je samo scenarije malih komičnih komada koje je nazivao *divertismani* (*divertissements*) i koji su u stvari bile farse, čvrsto vezane sa tradicijama tog starinskog narodnog književnog roda. Međutim, od srednjovekovne farse njegovi *divertismani*² razlikovali su se time što su bili u prozi i što su se oslanjali na glumačku improvizaciju. I jedno i drugo usvojio je od italijanske komedije *del arte* (*comédie dell'arte* - komedija maske), s kojom se više puta susretao u godinama svog glumačkog lutanja. Pre njega činili su pokušaje sjedinjavanja tradicije starinske francuske farse sa tradicijom komedije *del arte* čuveni glumci farse, članovi trupe Burgundske

² Zabava, razonođenje; poz. ples na pozornici, mali balet, igra i pesma između činova; divertimento. (fr.)

palate iz prve trećine XVII veka. Poslednji od njih, Gijo Gorži (Guillot Gorju), umro je 1648. godine. Kasnije su protivnici okrivljavali Molijera da je od Goržijeve udovice kupio rukopise koji su ostali iza ovog slavnog glumca i da ih je izdavao kao plodove svog stvaralaštva.

Velik broj scenarija farsi koje je Molijep napisao u provinciji izgubljen je. Sada je čak teško tačno utvrditi njihove nazive. Poznati su samo nazivi sličnih kratkih komada koje je prikazao u Parizu posle svog povratka iz provincije (1658). To su: *Zaljubljeni lekar* (*Le Docteur amoureux*), *Gro Rene đak* (*Gros-René ésolier*), *Goržibis u džaku* (*Gorgibus dans le sac*), *Lekar pedant* (*Le Docteur pédant*), *Plan-plan* (*Plan-plan*), *Tri lekara* (*Les Trois docteurs*), *Skupljač pruća* (*Le Fagotier*), *Dolama* (*La Casaque*), *Ljubomorni Gro Rene* (*Gros-René jaloux*), *Prepredeni trapavko* (*Le Fin lourdaud*). Naslovi nekih od tih komada nagoveštavaju pojedine situacije u sadržajima potonjih njegovih farsi. Tako, na primer, naziv *Skupljač pruća* podseća na komediju *Silom lekar*, čiji je junak skupljač pruća, a naziv *Goržibis u džaku* podseća na jednu od najzabavnijih scena iz *Skapenovih podvala* (čin III, pojava 2). To pokazuje da se zreli Molijer rado vraćao na situacije i motive svojih mladićkih farsi.

Sem toga, sačuvane su dve komedije u po jednom činu, *Barbujeova ljubomora* (*La Jalousie du Barbouillé*) i *Leteći lekar* (*Le Médecin volant*), koje je 1819. godine prvi put objavio bibliograf Violen Dik prema nedatiranom rukopisu biblioteke Mazarini i koje se otada štampaju u većini izdanja celokupnih Molijerovih dela.

Veoma je sumnjivo da li je te farse napisao Molijer, jer je on u provinciji sastavljao samo scenarije, dok su obe navedene jednočinke napisane u celini. Kako izgleda, njih je posle Molijerove smrti sastavio neki provincijski glumac, ispunivši osobene Molijerove scenarije običnim pozajmicama iz teksta docnijih Molijerovih komedija.

U pogledu sadržine, Molijerove mladičke farse nisu bile mnogo originalne. U njima su predstavljene tradicionalne ličnosti italijanske i francuske farse: nasamareni starci tvrđice, brbljivi pedanti-lekari, glupe i lukave slugе, sobarice slobodnog ponašanja, simpatični ali bezbojni ljubavnici. Intriga je ispređena iz neočekivanosti, prerušavanja, mistifikacija i podvala svake vrste. Komičan utisak izazivan je ne toliko rečima koliko lakrdijaškim radnjama koje se graniče s klovnovskim ispadima. Mladi Molijer još nije bio ni pisac koji duboko slika život, ni zajedljivi satiričar. U prvo vreme, sebi je postavio samo zadatak da ovlada tradicionalnom tehnikom farse-komedije, ne zazirući od pozajmica iz najraznovrsnijih izvora.

Ma kako primitivni bili njegovi mladički komadi, oni su se odlikovali kudikamo višim vrednostima nego komadi drugih francuskih pisaca komedija. Privlačili su savremenike snagom svoje komike, radošću i živošću. Još od prvih Molijerovih koraka na dramskom polju, njegova komika nosila je narodski karakter. Borbeni prkos, nepoštovanje prema veličinama ovog sveta, sposobnost zapažanja i prikazivanja smešnih crta ljudi svih imovnih stanja i zanimanja, sve ga je to pripremalo za delatnost komediografa-satiričara, u kojoj će kasnije stvoriti svoja najbolja dela.

Ali da bi se uzdigao do visina satirične komedije, bilo mu je potrebno da se prethodno uči kod majstora književne komedije. To učenje bilo mu je nužno da bi savladao primitivni šematizam i grubost farse, jer su, za slikanje života, mogućnosti farse bile relativno male. Molijera, koji je težio punom odražavanju života, rano je počela da privlači velika komedija u stihu, sa zapletenom intrigom, s velikim brojem ličnosti, sa obiljem i raznovrsnošću situacija u sadržajima. Takva komedija bila je zastupljena u Francuskoj u prvoj polovini XVII veka sasvim malim brojem dela, koja nisu bila mnoga originalna i koja su najčešće bila plod podražavanja italijanske komedije. Pri tome, polazna tačka nije bila

italijanska komedija maske (*commedia dell'arte*), nego takozvana naučna komedija (*commedia erudita*), koja je ponikla početkom XVII veka kao podražavanje komedije Plauta i Terencija (Ariosto). Ona se zatim obogatila novelističkom tematikom (Bibijena, Makijaveli, Aretino), a krajem XVI i početkom XVII veka pretrpela je suprotan uticaj komedije maski, koju je ona oplodila pola veka pre toga. Zadatak mladog Molijera, kada je sa scenarija farsi prešao na pisanje pravih komedija, bio je da ovlada iskustvima i dramaturškom tehnikom ovog književnog roda. Prva njegova književna komedija bio je komad *Vetropir ili Sve u svoje vreme* (*L'Étourdi ou les Contretemps*, 1655), prikazan u Lionu, koji je od 1653. godine postao glavna osnova Molijerove trupe. Sadržaj ove komedije pozajmljen je iz komada italijanskog glumca-dramaturga Nikole Barbijerija *Nerazumni* (*Linavvertito*, 1629), ali Molijer je dosta temeljno preradio svoj izvor.

Glavni cilj u ovom komadu bio je da zabavi gledaoca komičnim ponavljanjem jedne iste situacije: vetropir Lelije, svojim nezgodnim uplitanjem, kvari sva oštroumna dovijanja sluge Maskarija, koji se stara o njegovoj sreći.

Najinteresantniji lik komedije je umešni sluga Maskarij, istinski „kralj varalica“, kako sam o sebi kaže. Oštroman, okretan, preduzimljiv, neiscrpno dovitljiv, on beskrajno nadmašuje svog priglupog i zlosrećnog gospodara, koga služi ne iz straha nego po savesti, i kome se istovremeno počesto podsmeva. Tako, još od prvih svojih koraka na dramskom polju, Molijer stvara lik pametnog, darovitog i energičnog čoveka iz naroda, kome će se mnogo puta vraćati u kasnijim komedijama, unoseći u njih struju prave narodne komike. Središnje mesto Maskarijevog lika u *Vetropiru* podvučeno je ogromnim obimom ove uloge, čije je izvođenje uzeo na sebe sam Molijer.

Godinu dana posle *Vetropira* Molijer je prikazao svoju drugu komediju, *Ljubavna razmirica* (*Le Dépit amoureux*, 1656). Njen

sadržaj je pozajmljen iz italijanske komedije Nikole Sekija *Korist* (*L' Interesse*, 1585), u kojoj je u prvi plan istaknuta složena, zamršena intriga (glavna ličnost komedije je devojka koju svi smatraju za mladića). Molijer je i ovde temeljno preradio italijanski original, uvodeći u komediju onu situaciju po kojoj je ona i dobila ime. Ova situacija je istorija ljubavnih nezgoda Lisile i Erasta, njihovih svađa i izmirenja. Razvoj ove situacije obrazovao je unutar komada u pet činova kao neku malu samostalnu komediju u dva čina, koja je kasnije izdvojena iz komada i počela se igrati odvojeno.

Sjajna Molijerova obrada psihologije zaljubljenih unosi u običan sadržaj komada izrazit realno-psihološki element. On je pojačan još i time što su ljubavne nezgode u komadu dvostruke: pored Lisile i Erasta zaljubljene su i njihove sluge, Gro Rene i Marineta. Paralelno razvijanje ljubavnih odnosa gospodara i slugu pojavljivalo se već u španskoj komediji, ali tamo se prvenstveno išlo za tim da se njime ostvari smešnu razliku između gospodara i slugu. Molijer pak ispunjava ovu parodijsku suprotstavljenost tačno određenom socijalnom sadržinom iz svakidašnjeg života. Gospodari i sluge svađaju se i mire se na potpuno različit način, i Molijer vešto podvlači socijalnu uslovljenost njihovog ponašanja. U pomenutim scenama *Ljubavne razmirice* dolaze do izražaja velika moć zapažanja i dobro poznavanje narodnog života. Docnije, u vreme svoje stvaralačke zrelosti, Molijer je ponovo dao u *Građaninu plemiću* tu istu scenu „ljubavne razmirice” dva zaljubljena papa, gospodara i slugu. Međutim, ovaj drugi kvartet zaljubljenih pokazao se, pored sve svoje baletske ljupkosti, manje životan nego kvartet *Ljubavne razmirice*.

O AUTORU

Stefan Srefanovič Mokuljski (1896 — 1960), bio je ruski istoričar književnosti, dramaturg i pozorišni kritičar, doktor filoloških nauka. Doktorirao je na Kijevskom univerzitetu koji se u to vreme zvao Imperatorski univerzitet sv. Vladimira.

Živeo je i radio u Lenjingradu i Moskvi. Bavio se teorijom i istorijom pozorišta i bio glavni urednik Enciklopedije pozorišta.

Odmah po završavanju osnovnih studija počeo je da se bavi pedagoškim radom. Bio je šef katedre za svetsku književnost Lenjingradskog univerziteta i na Pedagoškom institutu. Takođe je držao nastavu istorije pozorišta pri Istorijskom institutu i Pozorišnoj akademiji.

Naučno interesovanje Mokuljskog bilo je Prosvetiteljska epoha u Francuskoj. Autor je mnogih radova o Molijeru, Ž. Rasinu, Volteru, P. Kornelu kao i o italijanskoj književnosti od XIII - XVI veka, italijanksoj književnosti XIII-XVI veka i italijanskoj dramaturgiji XVII.

Mokuljski se smatra jednim od osnivača nauke o teatru u Rusiji. Autor je dvotomnog dela *Istorija zapadno-evropskog pozorišta od antike do XIX veka* i *Hrestomatija istorije zapadnoevropske književnosti*.

Mokuljski je podsticao objavljivanje izdanja na ruskom jeziku kao urednik antologija i zbirki B. Brehta, E. Hofmana, L. Pirandela i drugih. I danas ima istaknuto mesto među teoretičarima pozorišta.

SADRŽAJ

PROLOG	5
PRVO POGLAVLJE	9
DRUGO POGLAVLJE	13
TREĆE POGLAVLJE	23
ČETVRTO POGLAVLJE	31
PETO POGLAVLJE	37
ŠESTO POGLAVLJE	49
SEDMO POGLAVLJE	59
OSMO POGLAVLJE	69
O AUTORU	77